

Almanya'sında yahudiler üzerindeki baskıların her gün artması üzerine Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in Başbakan Refik Saydam'a yaptığı teklif sonucu ailesiyle birlikte Türkiye'ye gelmesi kabul edildi. Onun Türkiye'ye gelmesinde Feridun Nafiz Uzluk ve Mesut Koman gibi Türk dostlarının da yardımı oldu. 19 Haziran 1941'de hanımı ve iki kızıyla birlikte Almanya'yı terkederek Romanya üzerinden İstanbul'a geldi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde derslere girmeye başladı. Aynı zamanda *İslâm Ansiklopedisi*'nin telif ve redaksiyon çalışmalarına katıldı. Süsseim yalnız tarihle değil aynı zamanda Türk halk edebiyatı, Türk dili ve Türk müziğiyle de yakından ilgilendi. "Bilgiye hizmet para ile değildir, fahrîdir" diyen Süsseim yakalandığı kanserden kurtulamayarak 13 Ocak 1947'de İstanbul Alman Hastanesi'nde öldü. Naaşı Ortaköy Müsevî Mezarlığı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *Preussische Annexionsbestrebungen in Franken, 1791-1797: Ein Beitrag zur Biographie Hardenbergs* (Berlin 1902). Süsseim'in doktora tezi olup yeniden gözden geçirilerek *Preussens Politik in Ansbach-Bayreuth 1791-1806* adıyla tekrar yayımlanmıştır (Berlin 1902). 2. Muhammed b. Muhammed İbnü'n-Nizâm el-Hüseynî el-Yezdî, *el-Urâza fi'l-hikâyeti's-Selcûkiyye* (nşr. Karl Süsseim, Kahire 1326/1908). Oldukça ağır bir Farsça ile kaleme alınan eserin Osmanlıca giriş ve notlarla birlikte neşri olup *Das Geschenk aus der Saldschukengeschichte* adıyla Almanca yeniden neşredilmiştir (Leiden 1909). 3. *Prolegomena zu einer Ausgabe der im Britischen Museum zu London verwahrten "Chronik des Seldschuqischen Reiches": Eine literarhistorische Studie* (Leipzig 1911). Süsseim'in Münih Üniversitesi'ne doçentlik tezi olarak sunduğu çalışmada yegâne nüshası British Museum'da bulunan *Ahbârü'd-devleti's-Selcûkiyye* adlı eser tahkik edilerek müellifi, kaynakları ve Selçuklu tarihi açısından değerlendirilmiştir. 4. *Eski Viyana Tıp Talimi ve Onun Adli Sultan Mahmud Zamanında İstanbul'a Yayılması* (İstanbul 1937). 5. *Tagebücher*. Müellifin 30 Ağustos 1908 – 3 Temmuz 1940 tarihleri arasında Türkçe (1908-1924) ve Arapça (1936-1940) olarak tutulan günlüklerine ait notlardır (Staatsbibliothek zu Berlin, Hs. or. 1135). On iki defterden oluşan ve belli bir başlığı bulunmamakla birlikte kütüphane kataloglarına bu şekilde kaydedilen günlükler yazarın Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Nazi

Almanya'sıyla ilgili hâtıra, düşünce ve gözlemlerini içermektedir. Barbara Flemming ve Jan Schmidt tarafından özetlenerek İngilizce'ye tercüme edilmiştir (*The Diary of Karl Süsseim [1878-1947]: Orientalist Between Munich and Istanbul*, Stuttgart 2002).

Süsseim'in, bunların dışında *The Encyclopaedia of Islam* ve *İslâm Ansiklopedisi* ile çeşitli dergilerde biyografi, tarih ve kültürle ilgili maddeleri ve makaleleri yayımlanmıştır (yayımlarının bir listesi için bk. Schmidt – Flemming, s. 309-314). Araştırmacının başta Abdullah Cevdet olmak üzere dostlarıyla yazışmalarını ihtiva eden evrakı vefatından sonra hanımı Karolina (Ina) tarafından Berlin Staatsbibliothek'e satılmıştır. Süsseim'in 1933-1942 yıllarında İttihat ve Terakî Cemiyeti'nin kurucularından İbrahim Temo'ya gönderdiği yetmişin üzerindeki Türkçe mektup da bugün Arnavutluk Devleti Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Yüksel Özgen ve Mustafa Balcı tarafından yayıma hazırlanan bu mektuplar Türk Tarih Kurumu'nda baskı aşamasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Karl Süsseim, *Prolegomena zu einer Ausgabe der im Britischen Museum zu London verwahrten "Chronik des Seldschuqischen Reiches": Eine literarhistorische Studie*, Leipzig 1911; J. Schmidt, "Karl Süsseim, die militärische Postüberwachung und das Schicksal der Türken in Deutschland während des I. Weltkriegs", *XXIII. Deutscher Orientalistentag, vom 16. bis 20. September 1985 in Würzburg: Ausgewählte Vorträge* (ed. E. von Schuler), Stuttgart 1989, s. 234-244; a.m.f., "The Importance of the Süsseim Papers for Modern Turkish History", *Proceedings of the 2nd International Meeting on Modern Ottoman Studies and the Turkish Republic* (ed. E. van Donzel), Leiden 1989, s. 107-118; a.m.f. – B. Flemming, *The Diary of Karl Süsseim (1878-1947): Orientalist between Munich and Istanbul*, Stuttgart 2002, tür.yer.; B. Flemming, "Zum 100. Geburtstag 21. Juni 1878/1978: Karl Süsseim", *Isl.*, LVI/1 (1979), s. 1-8; W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century: Bio-bibliographical Supplement to Index Islamicus, 1665-1980*, Leiden 2004, III, 473; M. F. Nafiz, "Türk Tebabet Tarihi ile Uğraşan Müsteşrikler: Prof. Dr. Phil. Karl Süsseim", *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, 1/4, İstanbul 1935, s. 160-163; M. Şükrü Hanioğlu, "Karl Süsseim-İbrahim Temo Mektuplaşması ve Jön Türk Hareketi", *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, sy. 2, İstanbul 1991, s. 137-163; Klaus Kreiser, "Karl Süsseim (1878-1947)", *TSAB*, XXV/1 (2001), s. 61-66; Zeki Arıkan, "Münih-İstanbul Arasında Bir Doğubilimci: Karl Süsseim", *Toplumsal Tarih*, sy. 195, İstanbul 2010, s. 94-95; Yüksel Özgen – Mustafa Balcı, "Sıradışı Bir Şarkiyatçı: Prof. Dr. Karl Süsseim (1878-1947)", *TY*, XXX/275 (2010), s. 77-81.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

SÜVEYDÎ, Abdullah b. Hüseyin

(عبدالله بن حسين السويدي)

Ebü'l-Berekât Cemâlüddin Abdullah

b. Hüseyin

b. Mer'î es-Süveydî el-Bağdâdî

(ö. 1174/1761)

Bağdatlı Sünnî âlim ve şair.

1104 (1693) yılında Bağdat'ta doğdu. Süveydî nisbesiyle bilinen ilk Iraklı âlimdir. Soyu otuzuncu kuşakta Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr Abdullah b. Muhammed el-Abbâsî'ye ulaştığından Abbâsî nisbesiyle de anılır. Altı yaşında iken babası Şeyh Hüseyin vefat edince amcası Ahmed b. Süveyd es-Süfî'nin himayesinde yetişti, daha sonra da ona nisbetle anıldı. Amcasının ve diğer bazı hocaların yanında başladığı ilk öğrenimini Bağdat ve Musul'da dinî ve akfî ilimlere dair ders alarak tamamladı. Hocaları arasında Hüseyin b. Nüh el-Hanefî, Sultân b. Nâsır el-Hâbü'rî el-Cübûrî, Yâsin Efendi, Muhammed b. Abdurrahman er-Rahbî, Fethullah İbnü's-Sabbâğ el-Mevsilî, Nazmîzâde Hüseyin Efendi gibi âlimler yer alır. Süveydî o dönemde Bağdat valisi olan Ahmed Paşa ile yakın dostluk kurdu. 1732 yılında meydana gelen Osmanlı-İran savaşında Osmanlı ordusunu coşturan kasideler yazdı. 1157'de (1744) hac ibadetini yerine getirdi. Bu yolculuk sırasında Musul, Halep ve Şam'da ders verdi; Medine'de Ravza-i Mutahhara'da *Kütüb-i Sitt'e*'yi okuttu, derslerine yörelin âlimleri de katılıyordu. Kendisi de birçok âlimden faydalandı. Bunlardan Abdülganî en-Nablusî, Ali er-Rûmî, Muhammed b. Akile el-Mekkî, İbnü't-Tayyib eş-Şarkî, Abdülkerîm b. Ahmed eş-Şerâbâtî, Muhammed b. İbrâhim et-Trablusî, Muhammed b. Hüseyin ez-Zemmâr, İsmâil el-Aclûnî, Ali b. Mustafa ed-Debbâğ, Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî gibi isimler anılabilir. Bağdat'ta İmâm-ı Âzam, Mercâniyye ve Abdülkâdir-i Geylânî medreselerinde müderrislik yaptı. Bu arada Esad, Muhammed Saîd, Abdurrahman, İbrâhim ve Ahmed adlı oğullarını da yetiştirdi. İcâzet aldığı hocalardan önemli bir kısmına da kendisi icâzet verdi. 1156'da (1743) Nəcəf'te Nâdir Şah'ın huzurunda Osmanlılar'ı ve Ehl-i sünnet'i temsilen Şii âlimleriyle yaptığı münazarada ortaya koyduğu delillerle Nâdir Şah'ı etkiledi, onun Şia mezhebinden ayrılıp Ehl-i sünnet mezhebine girmesinde katkısı oldu. Önü birçok ülkede yayıldı. 13 Şevval 1174'te (18 Mayıs 1761) Bağdat'ta vefat etti, meşhur süfî Ma'rûf-i Kerhî'nin kabri yanında defnedildi.

Abdullah
b. Hüseyin
es-Süveydî'nin
*Esmâ'ü
ehli Bedr* adlı
eserinin
ilk ve son
sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Bağdatlı
Vehbi
Efendi,
nr. 1262)

Eserleri. 1. *el-Ḥucecū'l-kaṭ'iyye li'tti-faḳı'l-fıraḳı'l-İslâmiyye*. Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki ihtilâfları halletmek ve yapılacak araştırmalardan sonra ortaya çıkacak gerçeğe uymak amacıyla Nâdir Şah'ın Mâverâünnehir ve İran'dan bir araya getirdiği Sünnî-Şîî âlimleri arasında vuku bulan tartışmayı ve bunların karşısında müellifin sunduğu delilleri içerir (Kahire 1323). Gevrekzâde Hasan Efendi ve Zekî el-Kürdî tarafından *Şiilik-Sünnilik Üzerine Osmanlı ve İran Bilginleri Arasında Mübâhase*, ayrıca *Vekâyi'nâme* adıyla Osmanlı Türkçesi'ne çevrilmiş (Kahire 1323, 1326), daha sonra da Mustafa Çağrıcı'nın tercümesiyle *Nesil Dergisi*'nde neşredilmiştir (İstanbul 1979, sy. 10, s. 33-48). Bekir Topaloğlu bu tercüme-yi, *Kelâm İlmi-Giriş* adlı kitabının ekleri arasında "Sünnî-Şîî İttifakına Doğru" başlığıyla tekrar yayımlamıştır (Ankara 2014, s. 318-346). 2. *Enfa'u'l-vesâ'il fi şerhi'd-Deîâ'il*. Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'ye ait *Deîâ'ilü'l-hayrât*'ın şerhidir. 3. *İtḥâfü'l-ḥabîb 'alâ Muḡni'l-lebîb*. İbn Hişâm en-Nahvî'nin *Muḡni'l-lebîb*'i için yazılmış muhâkemeli bir hâşiyedir. 4. *Maḳâmâtü'l-emşâli's-sâ'ire*. Yalnız *Maḳâme* olarak da bilinen eserde atasözleri makâme tarzında ve eğlenceli bir çerçevede anlatılmıştır (Kahire 1324). 5. *Reşfü't-ṭarab fi şerhi Lâmiyyeti'l-'Arab*. Şenferâ'nın meşhur kasidesinin şerhidir (İÜ Ktp., Ar., nr. 2737, 4246; ayrıca bk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1512). 6. *Esmâ'ü ehli Bedr* (nşr. İsmâil el-Cilânî, Kahire 1278; yazma nüshası için bk. Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi,

nr. 1262). 7. *Mi'râcü's-sâlikin ilâ maḳâmi'l-emîn* (İstanbul 1301). 8. *Şerḥu's-Şalavâti'l-Meşîşiyye* (Kahire, ts. [Matbaatü'n-Nîl]). 9. *en-Neḥatü'l-miskiyye fi'r-riḥleti'l-Mekkiyye*. Süveydî'nin hac yolculuğu sırasında uğradığı Musul, Halep, Şam gibi şehirleri tasvir ettiği bir eserdir (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf, Abûzabî 2003). 10. *Ta'liḳa 'ale'l-Muḳaddime-ti'l-Cezeriyye* (Abdullah Muhammed el-Habeşî, II, 752). İbnü'l-Cezerî'nin manzum eseri için yazılmıştır. Süveydî'nin ayrıca bir divanı ile *Şerḥu Şahiḥi'l-Buḡârî* adlı bir eseri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah b. Hüseyin es-Süveydî, *el-Ḥucecū'l-kaṭ'iyye li'tti-faḳı'l-fıraḳı'l-İslâmiyye*, Kahire 1323, s. 8-11; a.m.f., *en-Neḥatü'l-miskiyye fi'r-riḥleti'l-Mekkiyye* (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf), Ebûzabî 1424/2003, s. 64-87, ayrıca bk. neşrederinin girişi, s. 5-56; Osman b. Ali el-Ömerî, *er-Ravzû'n-naḍr fi tercemeti üdebâ'i'l-aşr* (nşr. Selîm en-Nuaymî), Bağdad 1395/1975, III, 95-100; M. Halîl el-Murâdî, *Silkü'd-dürer*, Beyrut 1408/1988, II, 84-86; Mahmûd Şükrî el-Âlüsî, *el-Miskü'l-ezzer* (nşr. Abdullah el-Cübûrî), Beyrut 1427/2007, I, 203-211; Brockelmann, *GAL*, II, 377; *Suppl.*, II, 508; *İzâhu'l-meknûn*, I, 16, 17, 125, 509; II, 286; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 483; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 80; Abbas el-Azzâvî, *Târihu'l-edebî'l-'Arabî fi'l-'Irâḳ*, Bağdad 1382/1962, II, 36-38, 128, 154, 205-211, 269-270, 357; I. J. Krackovskij, *Târihu'l-edebî'l-cogrâfiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşimî), Kahire 1963, II, 761-762; Vefîd el-Azamî, *Medresetü'l-İmâm Ebî Hanîfe*, Bağdad 1404/1983, s. 71-72; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûḥ ve'l-ḥavâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 418; II, 752; III, 1512, 1763; *Mu'cemü'l-maḥtûṭâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâṭûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 633; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmine Giriş*, Ankara 2014, s. 318-346.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

SÜVEYDÎ, Abdurrahman b. Abdullah (عبد الرحمن بن عبدالله السويدي)

Ebü'l-Hayr Zeynüddîn Abdurrahmân
b. Abdillâh b. Hüseyin
es-Süveydî el-Bağdâdî
(ö. 1200/1786)

Iraklı âlim, tarihçi ve edip.

10 Zilkade 1134'te (22 Ağustos 1722) Bağdat'ta doğdu. Abbas b. Abdülmuttalib'in soyundan geldiği rivayet edilir. Babası Ebü'l-Berekât Abdullah, Bağdat'ın önde gelen âlim ve müderrislerinden olup dönemin Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın yakın dostu idi. Dinî, ilmi ve siyasî alanda saygın bir aile içinde yetişen Abdurrahman ilk eğitimini babasından ve Süveydî ailesinin diğer fertlerinden aldı. 1145'te (1732) Bağdat'ı ziyaret eden Şeyh Muhammed b. Akile el-Mekkî'den babasıyla birlikte hadisten icâzet aldı ve onun elinden tasavvuf hırkası giydi. Ayrıca Yâsîn b. Abdülkâdir el-Hiftî, Fasîhuddin el-Hindî gibi hocaların derslerine devam etti. Nâdir Şah'ın Bağdat, Musul ve Basra şehirlerini kuşattığı sırada halkın yaşadığı sıkıntılara şahit oldu. Babasının 1157'de (1744) hac yolculuğuna çıkması üzerine Bağdat Kâdiriyye (Abdülkâdir el-Geylânî) Medresesi'nde bir yıla yakın bir süre onun müderrislik görevini üstlendi. Diğer bazı medreselerde de müderrislik yaptı ve çok sayıda öğrenci yetiştirdi. 1186 (1772) yılında Bağdat'ta ortaya çıkan veba salgını yüzünden Basra'ya gitti ve bir süre burada kadılık yaptı. Kerîm Han Zend'in Basra'yı kuşatması üzerine Bağdat'a döndü. Birçok tanıdığı ve dostunun vebadan öldüğünü öğrenince evine çekilerek kitap okuma, eser telif etme ve ders vermekle meşgul oldu. 1 Rebülâhîr 1200 (1 Şubat 1786) tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Ma'rûf-i Kerhî Mezarlığı'nda babasının yanına defnedildi.

Abdurrahman es-Süveydî şiirleri yanında tarihe dair eserleriyle de bilinmektedir. Kişisel gözlemlerini edebî bir üslupla aktardığı tarih alanındaki eserleri XVIII. yüzyıl Irak tarihi için önemli kaynaktır. Diğer eserleri çoğunlukla Şâfiî fıkhı, akaid, tasavvuf-şiir, Arap dili ve astronomi alanlarında şerh, hâşiye ve ta'lîkât türü çalışmalarıdır. Dönemin siyasal ve sosyal olaylarıyla da yakından ilgilenen Süveydî, İran'da hüküm süren hânedanlar ve Osmanlı Devleti'nin Irak üzerindeki mücadelerine şahit olmuş, bu mücadelere eserlerinde ayrıntılı biçimde anlatmıştır. Süveydî'nin bölgedeki saygınlığını bilen Muhammed b.